

PÉTER I. ZOLTÁN

Szent László első nagyváradai köztéri kőszobra

A Szent Lászlót ábrázoló első váradai köztéri szobrok a Kolozsvári testvérek, Márton és György nevéhez fűződnek. De ezeket nem a városban, hanem a várban állították fel. Először 1370-ben Szent István, Szent Imre és Szent László álló szobrát formázták meg bronzból. Ezeket egymás mellé állították fel a várudvarban. Húsz évvel később ugyanez a két szobrász Szent László aranyozott bronz lovas szobrát készítette el, jobbjában szekercével. A lovas szobrot 1390. május 20-án Luxemburgi Zsigmond király, német-római császár és Mária királyné jelenlétében avatták fel. Ezeket a szobrokat 1660-ban a törökök elpusztították. Csak leírás maradt fenn róluk.

A lovagkirály első városbeli szobra

A török hódoltságot követően Nagyváradon a második köztéri szobrot, kőből, a káptalan adományából, a városalapító Szent László király tiszteletére emelték. 1739. június 23-án

A képeslap bal szélén levő fehér ló irányában látható Szent László egykori kőszobra

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

állították fel a Kispiac (a későbbi Szent László, mai Unirii tér) mértani középpontjában. Nemigen lehetek meglepődve vele a váradiak, ezt tükrözi K. Nagy Sándor 1885-ben a városról és megyéről írt útirajza is: „Egy szentnek, egy magyar királynak szobra ez, ki Nagy-Váradot egykor fényessé és hatalmassá tette, – egy szobor, mely egykor pompás dísz volt ennek a térnek, akkor, midőn a mostani emeletes házak helyét apró földszinti nádas házak foglalták el, – egy szobor, mely utóbbi időben annyi éretlen gúnynak volt kitéve azok részéről, kik nem tudnak e szoborról egyebet minthogy az ott áll elhagyatva: – ez a Szent László szobra... Azt mondják: megkoptál, – de akik azt mondják, nem gondolják meg (sőt nem is tudják), hogy feletted

már annyi idő viharzott el, amennyi éppen elég volt arra, hogy három egészséges nemzedéket elseperjen az élők sorából. Másfél század bizony le is koptathatta már koronádról az aranyozást s megviselhette palástodat, melyet ezelőtt másfél századdal készített a szobrász omlatag mészkőből! Hiszen az alatt a másfél század alatt nem javítottak a te öltözeteden éppen semmit! Elveszett a te gondnokod, sőt arról is elfeledkeztek, hogy tulajdonképpen ki volna a te gondnokod s ki állított téged ide?..

[Az újbárosi római katolikus plébánia iratai közül] csak az 1823. május 4-i Canonica visitatio emlékezik meg legelőször

Szent László barokk stílusú kőszobra az egykori szeminárium kertjében

e szoborról, s ez is csak annyit mond róla, hogy »igen régi szobor, de felállítását ismerni nem lehet«.

Élt azonban a jelen század legelején egy okos ember, ki megírta a váradi püspökség történetét: Keresztúri József Alajos, aki ismerte ezt a gazdátlan szobrot s azt írja reá vonatkozólag, hogy Gróf Csáky Miklós ősei nemes példáját követve a város védszentjének, a Szent Királynak tiszteletére szobrot állított ide a piac közepére (»in medio Urbis Varadiensis foro«) az 1739-ik évi június 23-ik napján.

Tehát ez a sokszor kigúnyolt szobor már száznegyvenhat év óta áll itt egy püspök kegyeletéből! Ez alatt az idő alatt aztán nem csoda, ha megkopott is, minden gondozás nélkül. Másfél század viharzott már el felette s ez alatt gazdátlanná vált, elfeledték gondozni. De legyünk egészen igazságosak... voltak a régi öregek között, kik igyekeztek kegyeletben tartani ezt a szobrot, [így Szenczy István kanonok, Kondé Miklós püspök és Jedlicska Antal kanonok]...”

A kőszobrot 1892-ben átköltöztették a Pray György (ma Berzei) utcai papnevelde kertjébe, hogy helyette 1893. szeptember 10-én Szent László bronzszobra kerüljön a tér közepére. Az első világháború után, 1923-ban Szent László bronzszobrának is el kellett hagynia Újbáros főterét, a román városvezetés áthelyeztette a római katolikus püspöki palota kertjébe, a székesegyház főhomlokzata elé. Helyébe a tér közepére 1924.

november 21-én Ferdinánd román király lovas szobrát állították. De álljunk itt meg a későbbi szoborcserék felidézésével, ugyanis cikkünk témája nem ez, hanem Szent László első köztéri kőszobra, s azt, mint láttuk, 1892-ben a székesegyház közelében levő egykori papnevelde udvarán állították fel.

Néhány zavartalan évtized következett a barokk szobor életében, majd az államosítás után a szobrot a püspökségi kertbe dobták. Az 1960-as évek legelején a múzeum néhány alkalmazottja, többek között Jurcsák Tibor, Nicolae Chidioşan, Vlad Spoială úgy vélte, hogy veszélyben van az egykori magyar király kőszobra, ezért átszállították az

A restaurált kőszobor a bazilika mellékbejáratánál

akkori múzeum (a Múzeum utcai mai Gyermekpalota épülete) udvarára, s ott titokban elásták, hogy megvédjék a pusztítástól. Elismeréssel szólt róluk a rendszerváltást követően Jakobovits Miklós, felidézve Hora Coriolan akkori szavait: „Eljön még az idő, amikor ki lehet majd ásni és értékelni lehet Szent László szobrát.”

Ez az idő 1999 tavaszán jött el, Tempfli József római katolikus püspök jóvoltából.

Vélekedések a szoborról

A szobor kiadásának ötlete már közvetlenül a rendszerváltás után megszületett, többször tárgyaltak is erről a Varadinum kuratóriumi ülésein is, de a feltárás mindig elmaradt. Talán amiatt is, hogy annak idején eléggé kritikusan nyilatkoztak a szoborról a szakemberek, s emiatt fenntartásai voltak a megyés püspöknek a feltárással szemben. Többek között Biró József művészettörténész doktori értekezésében is bírálóan vélekedett a szoborról, azt írva, hogy aránytalanul nagy fejével egy szomorú karikatúra benyomását kelti. Jakobovits Miklós a szobor feltárása előtt túlzónak találta Biró József megállapítását. Mint mondta: „A szegedi Fekete múzeumban láttam egy csodálatos Szent László-szobrot. Szinte 300 éves barokk szobor volt. Az is nagy fejvel készült, groteszk felfogásban. Ennek megvan a maga oka, a jellegzetessége, a meseszerűsége. Hogy honnan indul a művészetben ez a szemlélet? A régi etruszk művészetben gyökere-

zik. A klasszikus görög és római felfogással ellentétben ez esetben inkább az élet mindennapjait akarták visszaadni, és kicsit groteszk, közvetlen hangulatban túlozták el a figurákat. Ez a szemlélet folytatódott a román kori szobrászatban is. A szenteket és Jézust általában nagy fejjel ábrázolták. Nem azért, mert a szobrász nem tudta a megfelelő arányokat, hanem sokkal inkább azért, mert a fej szuggesztivitásával akarta kifejezni a rendkívüli lelkierőt. Ebben az esetben a szépség a különösség felé tolódott el, tehát a művészi erő és szuggesztivitás váltotta fel az addig megszokott szépség fogalmát. Ez figyelhető meg a barokk szobrászatban is. Esetünkben Szent László kőszobránál is.”

A szobor feje

A szobor feltárása

Felfokozott izgalommal gyülekezett egy kis csoport 1999. március 25. reggelén az egykori múzeum udvarán, hogy kiássák a föld alá rejtett Szent László-kőszobrot, hogy utána restaurálhassák és méltó helyen felállíthassák. A feltárását Alexandru Sășianu művészettörténész és Jakobovits Miklós festőművész vezette, s jelen volt még Jakobovits Márta keramikus, Emődi András tanár, könyvrestaurátor. Mindannyian az udvarnak azon a részén gyülekeztek, amelyet még Jurcsák Tibor mutatott meg Sășianu Alexandrunak azzal, hogy ha majd eljön az idő a szobor kiásására, tudja, hol kell keresni.

A Secco Kft. három munkatársa kezdett hozzá a feltáráshoz. Vezetőjük, Sipos Tibor jó érzékkel óvatosságra intette őket. Miután felbontották az aszfaltréteget, a gyenge minőségű betonlap alól mintegy tíz centi mélységben előtűnt a szobor palástjának redője. Felszabadult öröm váltotta fel az izgalmat: valóban jól emlékeztek a szemtanúk, közel négy évtized távlatából is, majd folytatták a munkát. Óvatosan távolították el a földet az oldalára fektetett szoborról. Először úgy tűnt, hogy csak jelentéktelen sérüléseket szenvedett, de amikor a nyakához értek, már látszott, hogy a feje le van törve. Valószínűleg akkor történt ez, amikor a gödörbe eresztették. Bár kezdetben csak konzerválásra szólt, ez bizonyossá tette, hogy szakavatott kőrestaurátorra van szükség. Pótolni kell a kisebb lepattant részeket, valamint a bal

kezét, az országalmával együtt. Hiányzott a koronáról is a fémkereszt és a másik kezéből a jogar. Ezek fémrészek, ha az elásáskor meg is voltak, a föld alatt elrozsdásodtak. Találtak is néhány korrodálódott fémtörédket. Az országalma nem került elő. A letört kar helyzetéről következtetni lehetett arra, hogy a szobrot valószínűleg torzóban ásták el. Jakobovits Miklós a helyszínen megjegyezte, hogy a kiegészítés mellett rétegenként fel kell tárni a festéknyomokat is, amelyek azt igazolják, hogy egykoron ez a műalkotás festett volt, mint a barokk szobrok legtöbbször. Tudomásunk szerint 1890-ben javították legutóbb, a talapzattal együtt. A *Nagyvárad* napilap szerint ekkor fehér színnel vonták be, de arról nem írtak, hogy előzőleg esetleg színes is lehetett volna. A feltárt szobornál jól felismerhető volt ez a fehér réteg, de a pántoknál az aranyozás is, míg máshol a lehámolt fehér alatt a piros festék. A festéknyomok alapján érdemes lett volna mérlegelni azt is, hogy akár csak annak idején, most is festve állítsák fel a szobrot. De ez nem történt meg.

A kőszobor újraállítása

Mivel Szent László kőszobra rosszabb állapotban volt, mint ahogy azt remélték, restaurálni kellett. Magyarországról hívtak szakavatott kőrestaurátort, Kőrösi Antalt, ő pótolta a szobor hiányzó részeit is. Újramintázta az országalmát, a szoboralak egyik lábát és kézfejét. Rézből elkészítette az országalma kettős keresztjét, a jogart, a kardot, valamint a korona keresztjét.

Több elképzelés is született arról, hová is állítsák majd fel. Végül Tempfli József megyés püspök a Varadinum ünnepség

keretében a már restaurált szobrot 2000. május 21-én a székesegyház oldalbejárata mellé helyeztette. Sajnálatos, hogy az eredeti négyzetes alapú, felfelé karcsúsodó, füzéres jón pillérfő-formában végződő talapzata – vagy annak hiteles másolata – helyett egy jellegtelen, ráadásul igen alacsony posztamentumra helyezték. Ez utóbbin semmi sem emlékeztet arra, hogy kit is ábrázol a szobor, mindössze annyi olvasható rajta: „Krisztus születése / 2000-ik / kereszténységünk / 1000-ik / éve tiszteletére.”

Talán eljön majd az idő arra is, hogy váradi barokk köztéri szobrászatunk egyedül megmaradt emléke, amelynek egyházi értéke is jelentős, visszakapja eredeti talapzatát, helyreállítva ezzel a kompozíció stílusegységét. Bizakodást adhat erre Böcskei László megyés püspök egyik nyilatkozata, mely szerint egy esetleges áthelyezés-kor a kőből készült királyalakat magas talapzatra helyeznék, mert úgy alkották meg, hogy ne szemből, hanem alulról nézzenek rá. A püspök hozzátette, rendelkeznek fényképpel a szobor eredeti helyéről, illetve megvan az eredeti oszlopszerű emelvényük is...